

Џорџ ФОРД (Темпи — САД)

СЕМЕЈНАТА ЗАДРУГА ВО СР МАКЕДОНИЈА

Увод

Семејната организација, позната како голема куќа или семејна задруга според некои научници—истражувачи,¹⁾ порано била широко распространета и честа кај јужнословенските народи. Таквото домашно уредување главно било приспособувано на целиот Балкански Полуостров, освен во Словенија и во несловенските земји во Романија и во Грција.²⁾ Меѓутоа, задругите почнувале да исчезнуваат во повеќе места посебно во почетокот на 20-от век, и сега многу ретко се среќаваат. Меѓу последните области каде што може да се пронајде задруга е во СР Македонија. Таму сигурно постоеле задруги во средината на 20-тиот век, и можеби потојат уште и денеска во изменет облик.

Постоењето на задругата во Македонија нуди поволни можности да се проучуваат целите и функциите на овој тип семејни услови. Во овој осврт, ќе ги изнесеме претпоставките за настанокот и опаѓањето на задругите. Ќе обрнеме внимание на доказот дека задругата била корисно решение на многу регионални проблеми на социјалната и економската организација. Истрајноста на задругата во Македонија не била едноставно останување на стари традиции. Задругата останува како последица на корисното приспособување во условите кои до неодамна постоеле во Македонија.

¹⁾ Вук Караџиќ прв пат го употребил изразот „задруга“ во својот речник од 1818 година. Сега научниците најчесто го употребуваат изразот задруга за да го означат овој тип на домашна организација. Сепак, селаните ја наречуваат оваа организација „голема куќа“, „голема фамилија“, „кала-балак“, „купче“, „заеднички живот“, „заедница“ и друго.

²⁾ Philip E. Mosely, „The distribution of the zadruga within southeastern Europe“, во The Joshua Starr Memorial Volume, Jewish Social Studies, kn. 5 (1940), str. 219—230.

Теории за постанокот и опаѓањето на семејната задруга

Тешко е точно да се дефинира задругата кај јужнословенските народи бидејќи имало многу варијации на овој тип на домашна организација.³⁾ Меѓутоа, воопшто, задругата претставува семејства составени од две или повеќе биолошки (инокосни) фамилии кои поседуваат заеднички имот, и кои се како производствена и потрошувачка заедница, и кои ги собираат своите приходи во заеднички фонд. Нејзината основна карактеристика е патрилинеарството. Најтипично, задругата се состои од татко и мајка (родителите) и од повеќе браќа, братучеди или подалечни роднини со своите жени и деца. Понекогаш имало членови кои не биле крвни роднини. Како на пример, ако нема син во една инокосна фамилија, можеби го поканувале зетот да стане член на задругата како „домазет“.

Задругата била под општа управа на раководителот, познат како домаќин или старешина, а домашната работа била под раководство на една жена, наречена домаќинка која вообичаено била жената на домаќинот. Најчесто, старешината бил најстариот маж во семејството, кој ги предавал своите должности на најстариот син, или внук или помлад брат кога тој повеќе не можел да ги исползува. Меѓутоа, сите задруги не биле толку патријархални. Членовите на неколку задруги го избирале најспособниот маж како домаќин или раководството се менувало меѓу постарите мажи.

Големо задолжение на домаќинот било да ја застапува задругата во односите со „надворешниот свет“ не само во стопанската работа, туку и во семејните работи со властите и во учествувањето во работите во село.

Неколку домаќини ја управувале задругата како автократи, но во задругата мажите требало да учествуваат во решавањето на продуктивноста на работа и за купувањето и продавањето на имотот. Имотот бил во сопственост на мажите и бил поделен меѓу нив спрема нивната директна линија на потекло.⁴⁾ Секој член го примал својот дел кога задругата се разделувала на одделни фамилии.

³⁾ Philip E. Mosely, „The peasant family: The Zadruga or Communal joint-family in the Balkans and its recent evolution“ во C. F. Ware (ed.) *The Cultural Approach to History*, Columbia University Press (New York 1940), стр. 95—108.

⁴⁾ Како на пример, во некои задруги ако домаќинот имал два сина, тие го делеа неговиот имот на еднакви делови. Ако едниот син имал само еден син, тој го наследувал делот на својот татко. Ако другиот син имал три сина, секој од нив наследувал една третина од делот на својот татко, итн. Значи дека во третото поколение и понатаму, можело да биде нееднакво поделен имотот меѓу машките членови во таквата задруга.

Исто така, честопати во задругата имало имот кој бил при-
ватен имот во нуклеарна фамилија. Вообичаено, таквиот имот го
донесува жената како мираз и дарови од свадба која се мажела
во задругата. Иако задругата го употребувала тој имот (наречен
„башкалак“), нејзините деца биле наследници на имотот или на
приходот од имотот.⁵⁾

Затоа задругата била облик на семејство составена од повеќе
инокосни фамилии, што опфаќала и демократска основа и упра-
вување од водач. Нивни особини биле заедничкиот живот, заед-
ничкиот имот, заедничкото стопанство и заедничките трошења.

Мошне големи задруги, со осумдесет членови и повеќе, по-
стоеле во Македонија, но веројатно тие биле многу ретки. Најчесто
биле домашни организации од дваесет до шеесет членови.⁶⁾ Исто-
временно во селата имало многу семејства кои живееле како ино-
косни или нуклеарни фамилии. Селаните не ги сфаќале инокос-
ната фамилија и задруга како развиени организации, освен по
обем, бидејќи некоја мала фамилија можела да расте и да стане
задруга и секоја постоечка задруга евентуално се разделувала во
одделни мали фамилии. Исти правила и за наследство и улога
на членовите важело во задругата и во нуклеарната фамилија
и имале иста култура.⁷⁾

Има две најпопуларни теории за настанокот на задругата
како семејна организација.⁸⁾ Првата теорија ја објаснува задру-
гата по една расна својственост на сите словенски народи, или по
една етничка карактеристика од најдревното минато. Според оваа
теорија, задругата била природна последица на вродена словен-
ска склоност за заеднички живот и соработка.

Сега таквата теорија нема широка примена поради тоа што
овој тип на семејна организација може да се најде во целиот свет
во извесни околности. Исто така, задругата брзо се ширела по-
меѓу несловенските соседи на словенските народи, и сега некои
од нив ги одржуваат задругите, иако задругите исчезнале кај
Словените. Меѓутоа, Хамел верува дека природните особености
на јужнословенските народи веројатно придонеле за широката

⁵⁾ Обично жените не наследувале земја или друг неподвижен имот.
Наместо таков имот, жената го добивала миразот кога се мажела. Како
што може да се види измените во законот за наследство за жените и изме-
ната на обичаите со кои се дава земја во миразот, биле фактори за про-
цесот на исчезнувањето на задругата како честа семејна организација во
минатото.

⁶⁾ Jovan F. Trifunoski, „Kućna zadruga u selima SR Makedonije (raz-
vitak i današnje stanje)“ во *Entološki pregled*, kn. 11 (Beograd, 1973),
str. 109—117.

⁷⁾ Mosely, исто како 3.

⁸⁾ Види: Jozo Tomaševich, *Peasants, Politics and Economic Chang in
Yugoslavia* Stanford University Press (Stanford, 1955) и Eugene A. Hammel,
„The Balkan peasant: a view from Serbia“ во P. K. Bock (ed.) *Peasants
in the Modern World*, University of New Mexico Press (Albuquerque, 1969)
стр. 75—98.

употреба, важноста и истрајноста на задругата.⁹⁾ Буриќ истакнува дека иако задругата веќе не постои, духот на задругата сè уште постои во сегашниот начин на раководење и семејниот живот во Југославија.¹⁰⁾

Другата теорија има гледиште дека задругата е прилагодување во некакви социјални и економски услови. Според оваа теорија, задругата имала извонредни предимства во пионерските околности во користењето на новата земја и во многу развиени извори на приход (како на пример, сточарството, земјоделството, ловот и др.). Такви услови постоеле посебно по доселувањето на словенските народи на Балканот и во времето на Турската власт, кога луѓето кои порано побегнале во планините се вратиле во полињата,¹¹⁾ и кога новата земја била спремна за користење, и во подрачјето на војничката граница. Несомнено, задругата била важен фактор во обработувањето на балканските шуми и во развојот на земјоделството.¹²⁾

Всушност, задругата била корисна како стопанска организација кога различни дејности и разновидни извори на приход биле нужни за да одржуваат фамилија. Неколку мажи биле слободни да работат надвор од задругата, да одат на печалба или да бараат работа за подолго време, или да чуваат стада животни далеку на пасиштата. Задругата се грижела за нивните жени и деца за време на нивните отсуства, а нивните делови на имотот и приходот од задругата останувале сè уште нивни.

Задругата била корисно средство за одбрана и заштита во областите каде што честопати, државата не ги заштитувала. Силната задруга имала многу мажи за одбрана и затоа имала помалку опасност од напад на разбојници и противници. Исто така, задругата можела да испрати машки членови како војници во буните и борбата за ослободување на јужнословенските народи, без да се грижи за издршката на своите фамилии.

Има и мислење на неколку стручњаци дека задругата немала големи давачки заради даноците, бидејќи даноците на византиската и турската империја обично биле плаќани врз основа на „огништа“. Сепак други стручњаци заклучуваат дека помалите давачки не биле доволни да бидат причини за настанокот на задругите, но веројатно ја зајакнувале.¹³⁾ Други пак, имаат становиште дека порастот на даноците бил причина за опаѓање на задругата во неколку места.

⁹⁾ Hammel, исто како 8.

¹⁰⁾ Olivera Burić: „The Zadruga and the Contemporary family in Yugoslavia“, во R. F. Byrnes (ed.) *Communal Families in the Balkans: The Zadruga*, University of Notre Dame Press (Notre Dame, 1974) стр. 117—138.

¹¹⁾ Hammel, исто како 8.

¹²⁾ Mosely, исто како 2.

¹³⁾ Mosely, исто како 3.

Мораме да ги разделуваме причините за опаѓањето на задругите како често приспособување, од причините за редовното разделување на секоја задруга, но слични процеси може да има во двата случаи. Секоја задруга се разделува во процесот на порастот на членовите на семејството. Имено, задругата се разделува најчесто кога семејството ќе станело преголемо за својот имот и приходите, или ако инокосните фамилии биле нееднакви по обем. Тогаш некои членови можеле да мислат дека тие дале повеќе одошто примиле. Се вели дека понекогаш жените ги принудувале нивните сопрузи да ја напуштат задругата, ако тие осетеле дека нивните деца не добиваат еднакви делови од задругата. Заради независните извори на приход, како на пример, мирот или печалбата, понекогаш инокосната фамилија решавала да биде сама за да ѝ биде подобро.¹⁴⁾ Поделбата на задругата започнувала најчесто по смртта на старешината.

Вжно е да се забележи дека задругата се разделувала заради демократска одлука. Често пати имало обиди да се направи поделба и да остане пријатно расположение меѓу фамилиите. Дури и по поделбата на одделни фамилии продолжувала соработката, меѓусебната помош најчесто меѓу нивните домаќинства. Тие сè уште го признавале родството и тоа било силен повод за давање и примање помош.

Голем број научници ги наведуваат модернизацијата и општествениот развиток како главни причини поради кои на задругите им опаѓала важноста и зачестеноста. Имале размена од природно до парично стопанство, смалување на важноста на земјоделскиот темел, смалување на обемот на земјопоседите, и зголемување на даноците. И покрај овие причини, развивањето се одвивало на многу други начини да ја смали користа на задругата. Пред развојот, семејството било главен сопственик или господар на оредствата за производство, и така најдобрите економски можности за човекот најчесто било важно да остане кај својата фамилија. По развојот да остане кај фамилијата не било потребно, заради зголемувањето на економските можности надвор од фамилијата. Исто така, големото семејство било потешко да се одржи заради порастот на социјалната и географската подвижност.

Работата надвор од семејството секогаш била закана за трајноста на задругата.¹⁵⁾ Всушност, печалбата и ја помага и ја повредувала таквата семејна организација. Од една страна, печалбарот требало да остане кај задругата, бидејќи неговата фамилија имала потреба од грижа и заштита. Од друга страна, пак, нови доживувања и независни приходи би можеле да го наведат младиот човек и неговата фамилија да се налути од авторитетот на старешината. Стремежите на младите се во тоа, задругата без

¹⁴⁾ Milenko S. Filipović, „Zadruga (kućna zadruga)” во R. F. Byrnes (ed.) *Communal Families in the Balkans: The Zadruga* (1976), str. 268—279.

¹⁵⁾ Filipović, исто како 14

тврдо раководење да стане послаба организација. Со побрза индустријализација и урбанизација, патријархалната задруга имала тешкотии да се продолжува.

Исто така, модернизацијата вовела промени на законите на наследството, посебно за жените. Во местата каде што жените почнувале да примаат полни делови на семејниот имот дури и земја, имотот на патрилинеарната задруга се намалувал. Иако се додавале нови земји од миразите на жените, кои се омажиле во задругата, таквите имоти биле само во парчиња и биле растурени.¹⁶⁾ Во некои места, дури и обичаите се промениле за да се вклучат во миразот, земјата и другиот недвижен имот. Поради смалувањето на можноста да се снабдат со земја и по аграрната реформа, купувањето на нова земја станало тешко.

Можеби најголемата последица на модернизацијата било смалувањето на важноста на обичаите и традицијата и зголемувањето на власта и на законите. Кога општествените промени се применувале во селата и гратчињата, правните закони започнале да бидат поволни за да ја одредуваат личната праведност и сопственост на имотот. Уредувањето на задругата држеле до обичаи и традиции кои често се противеле на модерниот закон. Општествениот и економскиот темел на задругата започнал да слабее.

Исто така, типична последица на модернизацијата е смалувањето на бројот на децата. Со развојот, големото семејство потребно за разновидните дејности на задругата не било неопходно.

Во новоразвиените земји, економските и државните водачи го напаѓале поимот задруга. Според нив, традициите на задругата биле препреки во процесот и во унапредувањето на техниката. Аграрните реформи исто така довеле до тешкотии за одржување на задругата.

Може да се каже дека задругата како препрека во прогресот била најслаба причина против себе си. Всушност, низ годините, задругата била приспособливо уредување кое довело од егзистирање во нови околности и потреби. Навидум, нема причина зошто задругата не можела да се развива ако примела образование и поддржување.

Во поразвиените земји, задругата немала потреба од заштита и образование на своите членови. Таквите служби станале должности на државата. Ниту било потребно да се чуваат членовите на семејството со оружје, ниту да се бранат од странски непријатели. Исто така, имале помалу предимства за даноците во помодерниот систем на данок по лице и по обемот на имотот.

Конечно, во списокот на причините на опаѓање на семејната задруга е теоријата дека психологијата на народот била силен мотив.¹⁷⁾ Кај многу луѓе, кои научиле многу повеќе за надвореш-

¹⁶⁾ Mosely, исто како 3.

¹⁷⁾ Mosely, исто како, 2.

ниот свет, дошла мислата дека задругата била старомодна. Помладите луѓе посебно сакале да го напуштат начинот на живеење од задругата за да бидат модерни, или барем да изгледаат помодерно.

Според проучувањето, обично задругата траела подолго време во планинските области кои биле поосамени од поголемите населби, како и регионите каде обичаите и традицијата продолжувале да ги одредуваат општествените и стопанските односи. Се разбира, таквите области исто така биле места каде развојот дошол подоцна и каде постоеле погодни услови за задругата,

Постоење на задругата во СР Македонија

Најголем дел од СР Македонија се наоѓа во подрачје во кое задругата, како вообичаена форма на организација на семејниот живот¹⁸⁾ постоела најдолго време на Балканот. Појасот во кој се протегала задругата ги вклучува исто така и планинските системи во Босна и Херцеговина, Западна Хрватска и Северна и Централна Албанија. Во овие подрачја задругата како честа адаптација можела да се сретне и длабоко во XX век. Денес, додатна евиденција за скорешната егзистенција на задругата во Македонија добиваме од изјавите на многу средовечни а исто така и помлади луѓе, како од селата така и од градовите. Тие ни кажуваат за живеење во задружните семејства како млади луѓе дури и во повоените години. Овие задруги понекогаш опфаќале 30—40 или повеќе членови кои живееле како едно домаќинство, каде постоела поделба на трудот меѓу крвните сродници, заедничка сопственост на имотот а најстариот член претставувал старешина на семејството.

Посебно чести се извештаите за здружени семејни домаќинства кои опфаќаат три или четири генерации. Таткото, еден или повеќе синови и нивните семејства, а може и немажените сестри, често го сочинуваат домаќинството. Било можно другите синови да живеат во близината во посебни семејства, но учествувале во поделбата на приходите и трудот, или другите синови можеле да се отселат од селото засекогаш, а оние кои останувале во селото често живееле во „голема кука“ и овие семејства се менувале зависно од бројот и возраста на своите членови.

Уште подиректна евиденција за скорешното постоење на задругата во Македонија доаѓа од едно истражување во 1969 год. од страна на д-р Блага Петроска, професор на Филозофскиот факултет во Скопје. Професор Блага Петроска и нејзините студенти идентификуваа постоење на 27 задружни домаќинства кај

¹⁸⁾ Исто.

македонското население во СР Македонија.¹⁹⁾ Тие домаќинства опфаќаа неколку генерации во неколку нуклеарни семејства (од три до повеќе од шест) и кои се состојеа од 12—15 членови. Професор Петроска го сугерира мислењето дека е можно да постоеле повеќе задруги кај македонското население од ова подрачје, но тоа со оглед на обемот на своето истражување не била во можност да ги регистрира.

Руботом го проучуваше уситувањето и сепарацијата на продолжените домаќинства кај македонското население од Скопска Црна Гора.²⁰⁾ Тој заклучил дека процесот на зголемување или намалување на бројот на генерациите во рамките на одделни домаќинства сеуште е чест. Исто така Руботом констатира дека домаќинствата кои опфаќаат оженети браќа и нивните семејства сеуште се чести денес. Интересно е дека неколкуте задружни семејства идентификувани од страна на проф. д-р Блага Петроска беа лоцирани во Скопска Црна Гора.

Исто така треба да се забележи дека употребата на блиски, често матрилинеарни сроднички единици како основа за взаемна соработка денес е широко распространета во Македонија и игра значајна улога во современата социјална организација. Иако можеби подолго време не одржуваат „заедничко огниште“ блиските сродници често продолжуваат заедно да го планираат производството и да партиципираат во заеднички „стварениот доход.“²¹⁾ Често пати ова е под раководство на таткото или постариот брат. Ова не е карактеристично само за села со рурални компоненти, но исто така и за села со урбани компоненти. И во двата случаи можно е да се практикува овој тип на економска кооперација, партиципација и водство. Таквите обрасци, иако не се директен резултат на поранешните семејни задружни односи барем ги одразуваат истите социјално-организациони принципи.

¹⁹⁾ Д-р Петроска не можела да најде поголеми задруги со по 40, 50, 60 и повеќе членови, какви што постоеле пред Втората светска војна (според д-р Миленко Филиповиќ и други научници). Д-р Петроска тврди дека причината за тоа се наоѓа во настанатите општествени промени во Македонија, аграрната реформа и другите мерки кои директно ја погодиле натамошната егзистенција на големите семејни задруги (Блага Петроска, „Социјални задруги во СР Македонија“, Филозофски факултет, Скопје, 1969);

Според Гросмит и други сеуште постојат големи задруги кај Албанците во СР Македонија (види: С. J. Grossmith „The Cultural Ecology of Albanian Extended Family Households in Yugoslav Macedonia“ во R. F. Byrnes (ed.) *Communal Families in the Balkans: The Zadruga* (1976) стр. 232—243; Рибич смета дека постоењето на здругата во нашите дни, кај Албанците, се должи на етничката стратегија (Catherine A. Ribić, *Ethnic differences in the Zadruga: A Study of Muslim and Christian Households Strategy*, M. A. Thesis, Arizona State University, 1983);

²⁰⁾ David B. Rheubottom „Time and form: contemporary Macedonian households and the zadruga Controversy“ во R. F. Byrnes (ed.) *Communal Families in the Balkans: The Zadruga* (1976), стр. 215—231;

²¹⁾ Види: Trifunovski, исто како 6;

Не е доволно да се каже дека семејната задруга во Македонија се задржала подолго време само заради нејзиниот бавен економски развој. Ова би сугерирало дека задругата резултира од заостанатоста и на тој начин може да се превиди фактот дека таа беше едно ефективно решение на посебните белези кои просто произлегуваа од овој недоволен развој. Затоа е неопходно да се истражат овие белези како и условите кои преовладувале до неодамна во Македонија за да се разбере задругата како една адаптивна стратегија.

СР Македонија остана рурално подрачје дури и по Втората светска војна. Пред војната Македонија немаше политичка и економска независност. Најголем дел од населението живееше во селата и пред сè се занимаваше со земјоделство и сточарство. Имаше и доста економски миграции. И по Втората светска војна државата не инвестираше многу во земјоделството за да го унагреди и модернизира. Земјоделството и понатаму се засновуваше на употребата на голата работна сила и често примитивни орадија на трудот. Дури и оние кои живеаа во градовите ги дополнуваа своите приходи занимавајќи се делумно со земјоделство. Урбаните активности беа надвлдаени од страна на други групи. Оваа рурална ориентација имаше две карактеристики кои посебно одеа во прилог на одржувањето на семејната задруга. Прво луѓето се потпираа повеќе на натурална отколку на монетарна (парична) економија. Иако им требаа пари за плаќање на даноци и за задоволување на разни куќни потреби (купување на алишта, сол, шеќер и др.) нивните производни активности беа главно насочени за одржување на егзистенцијата на нивните семејства. Преку разновидните активности тие настојуваа да остварат колку што е можно поголем степен на самодоволност. Второ, во овој вид економија семејството беше сопственик и контролор на средствата за производство и затоа поединецот можеше да ги оствари своите интереси останувајќи во семејството. Освен миграција немаше други можности за социјална и економска мобилност. Поради сиромаштвото и отсуството на економски можности што беа последица на оваа неразвиеност, луѓето продолжуваа да се потпираат на различни извори на приход.

За да се одржат себе си, многу семејства имаа потреба од повеќе членови кои можеа да бидат ангажирани во земјоделството, сточарството или пак некои други активности. Може да се забележи дека побогатите села кои обично се наоѓаа во котлините и чии жители се потпираа на комерцијално земјоделство односно нивните економски активности беа помалку дизерфицирани, беа првите кои ја напуштија семејната задруга.²²⁾ Проширените патријархални домаќинства во котлините на Македонија почнаа да исчезнуваат далеку пред Втората светска војна.

²²⁾ Mosely, исто како 2;

За време на турското владеење како и за периодот помеѓу двете светски војни а се разбира и за време на војната, во Македонија постоеше голема несигурност на животот. Турските власти пружаа мала заштита на населението. Покрај тоа Македонија практично стана бојно поле на ривалските интереси на балканските буржоази, кои имаа територијални претензии кон Македонија. Дури и по поделбата на Македонија иредентистичките сили продолжија да делуваат. Затоа силното семејно домаќинство не претставуваше само подобра заштита на неговите членови и нивниот имот, но исто така даде и луѓе за народноослободителната борба на македонскиот народ. Тоа темпо на семејството се одржува во живот и денес.

Во периодот на турското ропство како и во периодот на доминација на Србија, меѓу двете светски војни, властите останаа „странци“ за Македонците од селата и градовите. Македонските села беа лоцирани на голема далечина од главните патишта кои водеа кон урбаните и административни центри. Патувањата во градовите беа ретки и преземани само за ограничени цели. Најголем број селани имаа малку или пак воопшто немаа роднини во градовите. Резултатот на оваа изолација беше поголемо потпирање на локалните организации во рамките на селата и традицијата и обичаите често имаа поголемо влијание на поведението на луѓето отколку законските норми. Овие обичаи го фаворизираа задржувањето на семејството како главна социјална и економска институција и тоа пред сè преку патријархалната традиција и практиката на обичајно наследување и чеиз (мираз).

Тоа поголемо влијание на обичајните норми отколку на правните норми, се чувствуваше дури и по стекнувањето на независноста и конституирањето на СР Македонија. Жителите на селата со недоверба гледаа на сите „аутсајдери“ поради вековното негативно искуство со градот и властите. Дури по повеќе години, по одселувањето на поголем број на селани во градовите и нивното зголемено учество во органите на народната власт, тие ќе почнат повеќе да се потпираат на помошта од страна, заштита и водство. Веројатно сеуште има остатоци од оваа недоверба, што би можело да го објасни по малку зачудувачкото постоење на задругата и другите конзервативни елементи во рамките на некои села од скопскиот регион вклучувајќи ја и Скопска Црна Гора. Овие села се блиску до градот и долго време беа изложени на процесите на модернизација. Но, сепак, останаа полуизолирани и конзервативни. Можеби ова се должи на желбата да се заштитат од продирањето на градските елементи на живот во селото и доминацијата на градот.

Кога започна акцелерацијата на процесот на урбанизацијата и модернизацијата по Втората светска војна, Македонците почнаа во голем број да мигрираат во урбано-индустриските центри. Дури и оние кои останаа во селата можеа често да се ангажираат во

неземјоделските дејности. Географските далечини на овие миграции беа релативно мали, така што беше можно членовите на семејството и понатаму да одржуваат блиски кооперативни врски. Во првите повоени години миграцијата во урбаните центри претставуваше посебна предност, бидејќи останувајќи во исто време и членови на семејството во селото им овозможуваше на овие мигранти дополна на приходот и обезбедување на некои артикли од секојдневната потрошувачка. Но од друга страна, за жителите на село исто така беше предност да се има роднина во градот. Семејството обезбедуваше главно следства за таквата кооперација и често пати луѓето се сметаа себе си за членови на семејство со рурални и урбани елементи.

Таквата кооперација и соработка помеѓу роднините од градот и селото сеуште е истакната карактеристика на СР Македонија. Роднините од село сеуште обезбедуваат задоволување на потреби од економски карактер и потреби на рекреација а роднините од градот при своето одење во село помагаат во селските работи, а како жители на градот обезбедуваат место за сместување при школувањето и обезбедуваат стартна основа за социјална промоција на своите роднини од селото.

На крајот при оценката на причините за персистенција (опстојување) на семејната задруга во СР Македонија не треба да се игнорира фактот дека овие семејства пружале и обезбедувале одредена социјална и емоционална сигурност и задоволство на своите членови. Секако дека постоеле тензии и конфликти во рамките на семејствата, но не треба да се заборави дека тие биле и извор на длобоко психолошко задоволство. Луѓето со топлина зборуваат за нивниот живот во селското семејство, а и денес родбинските врски претставуваат главен белег на социјалната организација на СР Македонија. Ова може да се каже дури и за градовите. Можеби, мнозина ја отфрлаат семејната задруга како нешто што не е модерно но тие не го негираат и не го напуштаат своето потпирање на семејството како институција која дава и одреден вид на задоволство.

Заклучок

Ова испитување води кон заклучокот дека одржувањето на семејната задруга во Македонија иако таа во другите региони исчезнала не се должи едноставно само на заостанатоста или пак на необразованиот конзерватизам, ниту пак на непознавање на други форми на социјална организација. Поправо семејната задруга даваше едно флексибилно и интелигентно решение на условите кои сè до неодамна егзистираа во Македонија. Под овие услови оваа семејна организација беше извор на лична и економска сигурност и социјална-психолошка сатисфакција. Таа на жителите на селата и градовите на Македонија им даваше

една основа на соработка која ги зголемуваше нивните шанси за опстанок, со тоа што ги прошируваа нивните економски активности и ја осигуруваа нивната заштита. Преку семејната задруга и преку другите елементи на обичајот и културата, Македонците беа во можност не само да ги одржат своите економски шанси, но исто така и својот етнички идентитет. Всушност од жителите на овие села беше родена новата Република Македонија.

Брзината со која се одвиваше модернизацијата кога автохтоните можности сеуште егзистираа, е исто така доказ за адаптивилноста и флексибилноста на селаните. Во Македонија се одвиваше рапидна социјална и културна промена во која луѓето беа активни учесници. Задругата како вообичаена организација на животот на една организација почна да исчезнува, но сепак се одржуваше онаму каде сеуште претставуваше адекватна адаптација.

Можеби дел на оваа промена се должи на психолошката промена кај луѓето кои сакаа да бидат сметани за модерни. Меѓутоа, идеалите на задругата сеуште постојат во Македонија и семејството сеуште претставува главен извор на помош и поддршка. Очигледно, влегувајќи во модерната ера, Македонците успеаа да ги задржат елементите на нивната традиционална култура кои сеуште се корисни било како основа за нивниот развикот, било како извор на социјално-психолошко задоволство.

Dord FORD

THE FAMILY ZADRUGA IN MACEDONIA

Summary

The communal family household, known to analysts as the *zadruga*, was once widespread among south Slavic people. The *zadruga* began to disappear in most Balkan locations, however, in the 19th and early 20th centuries. One area where it persisted at least into the middle decades of the 20th century was within the Socialist Republic of Macedonia. Its persistence in Macedonia provides an opportunity to investigate the functions of the *zadruga*, and why it developed and disappeared.

The *zadruga* was an effective social and economic adaptation to certain environmental conditions. These included pioneering situations where new land had to be cultivated, where many sources of income and economic activities were necessary, where such households brought tax advantages, and where the state provided little protection. The *zadruga* began to disappear with modernization and development. The family was no longer so necessary for economic or personal security, families became smaller, and the rise of government by law diminished the

importance of customs and traditions that maintained the patriarchal zadruga. Psychological changes accompanying modernization may also have been factors in the disappearance of the zadruga.

It may be said that the zadruga persisted longer in Macedonia because development was late in coming. This does not mean, however, that it was simply due to backwardness. Rather, it remained a sensible and flexible solution to the persisting need for many economic activities and in the absence of personal and economic security. The zadruga disappeared virtually within one generation in Macedonian when genuine development began.

Although the zadruga is now rarely found in Macedonia, there is still a reliance on kin for cooperation, sharing and support, in the spirit of the zadruga. It is suggested that Macedonians have maintained these elements of their traditional social organization and used them effectively to facilitate modernization.